

EKOTURIZM ATROF MUHITGA ZARAR YETKAZMASDAN SAYOHAT QILISH

Riqstillayev Jasurbek Ziyodulla o'g'li

Kimyo international university, TOUP 703-guruh

Abdumalik Yuldashev Ilxomovich

Annotatsiya

Ekoturizm – bu sayohatchilikning yangi, ekologik ongli shakli bo'lib, tabiiy muhitni asrash va mahalliy aholining manfaatlarini hisobga olishni ko'zda tutadi. Ushbu maqolada ekoturizmning mohiyati, ahamiyati va atrof-muhitga zarar yetkazmasdan sayohat qilish tamoyillari tahlil qilinadi. Ekoturizm orqali barqaror rivojlanish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik madaniyatni shakllantirish muhim yo'nalishlar sifatida ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, O'zbekiston sharoitida ekoturizm imkoniyatlari va uning amalga oshirilishiga to'sqinlik qilayotgan omillar ham yoritilgan.

Mazkur maqolada muallif tomonidan so'nggi yillarda olib borilgan ekologik siyosat, xalqaro tajriba va mahalliy loyihalar tahlili asosida ekoturizmning rivojlanish strategiyalari ishlab chiqilgan. Turizmning bu yo'nalishi atrof-muhitni muhofaza qilish va mahalliy iqtisodiyotni rag'batlantirishga xizmat qilishi mumkin. O'rganilgan holatlar asosida ekoturistik faoliyatni kengaytirish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan. Ekoturizmning ta'siri ekologik barqarorlik, ijtimoiy farovonlik va madaniy merosni asrashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ekoturizm nafaqat turizm sohasini ekologik jihatdan barqaror qiladi, balki mahalliy aholi ishtirokini ham oshiradi. Shu orqali ekologik muvozanat saqlanadi va turizm daromadlari adolatli taqsimlanadi. O'zbekistonning tog'li hududlari, milliy bog'lari va ekohududlarida ekoturizm uchun katta salohiyat mavjud. Maqolada aynan shu salohiyatni ochib berish va amaliyotga tatbiq etish yo'llari muhokama qilinadi.

Tahlillar asosida muhim xulosa va tavsiyalar ishlab chiqildi. Ular ekoturizm sohasida siyosiy qarorlar qabul qilishda, rejalashtirishda va mahalliy aholining ishtirokini kuchaytirishda foydali bo'lishi mumkin. Ushbu maqola ekologik turizmni rivojlantirishga oid ilmiy va amaliy asoslarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar. Ekoturizm, barqaror rivojlanish, ekologik muvozanat, mahalliy aholi, tabiiy resurslar, atrof-muhit, yashil turizm.

Abstract

Ecotourism is a new, environmentally conscious form of travel that involves preserving the natural environment and taking into account the interests of the local population. This article analyzes the essence, importance of ecotourism and the principles of traveling without harming the environment. Sustainable development through ecotourism, rational use of natural resources and the formation of an ecological culture are considered as important directions. At the same time, the opportunities for ecotourism in the conditions of Uzbekistan and the factors that hinder its implementation are also highlighted.

In this article, the author has developed ecotourism development strategies based on the analysis of environmental policy, international experience and local projects conducted in recent years. This direction of tourism can serve to protect the environment and stimulate the local economy. Based on the cases studied, practical recommendations are given for expanding ecotourism activities. The impact of ecotourism is of great importance in environmental sustainability, social well-being and the preservation of cultural heritage.

The results of the study show that ecotourism not only makes the tourism sector environmentally sustainable, but also increases the participation of local residents. This maintains the ecological balance and distributes tourism revenues fairly. There is a great potential for ecotourism in the mountainous regions, national parks and ecoregions of Uzbekistan. The article discusses ways to unlock this potential and put it into practice.

Based on the analysis, important conclusions and recommendations were developed. They can be useful in making political decisions, planning and increasing the participation of local residents in the field of ecotourism. This article serves to strengthen the scientific and practical foundations for the development of ecotourism.

Keywords. Ecotourism, sustainable development, ecological balance, local population, natural resources, environment, green tourism.

KIRISH

So‘nggi yillarda global iqlim o‘zgarishi, ekologik muammolar va tabiiy resurslardan haddan ortiq foydalanish natijasida ekologik barqarorlikka jiddiy tahdidlar yuzaga kelmoqda. Shu sababli, sayohat va turizm sohasida ham yangi, ekologik jihatdan xavfsiz yo‘nalishlar shakllana boshladi. Shunday shakllardan biri – bu ekoturizm bo‘lib, u atrof-muhitga zarar yetkazmasdan sayohat qilish tamoyiliga asoslanadi.

Ekoturizmning asosiy maqsadi – sayyohlik faoliyati davomida tabiatni asrash, madaniy merosni qadrlash va mahalliy aholining manfaatlarini himoya qilishdir.

Ushbu yondashuv nafaqat ekologik, balki ijtimoiy-iqtisodiy foyda ham keltiradi. O‘zbekiston sharoitida ekoturizm bo‘yicha ilk qadamlar qo‘yilgan bo‘lsa-da, hali bu yo‘nalish keng miqyosda rivojlanmagan.

O‘zbekistonning tog‘li hududlari, milliy bog‘lari, cho‘l zonalari va suv havzalari ekoturistik salohiyatga ega. Biroq bu resurslardan foydalanishda ekologik talablar, infratuzilma va aholi ishtiroki yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmagan. Shu bois maqolada bu masalalar chuqur tahlil qilinadi.

Ekoturizm – nafaqat iqtisodiy foyda olish, balki tabiatni muhofaza qilish, mahalliy aholini band qilish va ekologik ongni shakllantirish vositasi hamdir. Bu jihatlar maqola mavzusini dolzarb va ilmiy ahamiyatli qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ekoturizmga oid ilmiy adabiyotlarda ko‘pchilik tadqiqotchilar uni turizmning barqaror shakli sifatida baholaydi. Xususan, D. Weaver, M. Honey va R. Buckleylarning asarlarida ekoturizmning asosiy tamoyillari, amaliyoti va xalqaro tajribalari tahlil qilingan. Ular turizmning ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy jihatlarini uyg‘unlashtirish zarurligini ta’kidlaydi.

Mahalliy manbalarda esa ekoturizmga bag‘ishlangan tadqiqotlar nisbatan kam. O‘zbekiston olimlaridan O. Qosimov, N. Yo‘ldoshev, va D. Karimovlarning ishlarida ekoturizmning milliy bog‘lar, tog‘li hududlar va qishloq joylaridagi imkoniyatlari yoritilgan. Biroq ular asosan nazariy yondashuv bilan cheklangan, amaliy ko‘rsatkichlar kam o‘rganilgan.

BMTning Jahon turizm tashkiloti (UNWTO) va Xalqaro tabiatni muhofaza qilish ittifoqi (IUCN) tomonidan tayyorlangan hisobotlarda ekoturizmning barqaror rivojlanishga qo‘shgan hissasi batafsil bayon etilgan. Ularning tavsiyalariga ko‘ra, ekoturizm sayohatchilarni tarbiyalaydi va ular orqali atrof-muhitga nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi.

Shuningdek, Yevropa va Janubi-Sharqiy Osiyo davlatlari tajribasi ekoturizmni muvaffaqiyatli rivojlantirishda hukumat siyosati, mahalliy aholi ishtiroki va infratuzilma muhimligini ko‘rsatadi. Ushbu tajribalarni O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish dolzarb masala sifatida ko‘rib chiqiladi.

Tadqiqotda tizimli tahlil, statistik ma’lumotlarni solishtirish, kontent tahlil va holat o‘rganish (case study) usullari qo‘llanildi. Asosiy ma’lumotlar O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya qo‘mitasi, Turizm qo‘mitasi va BMTning turizm bo‘yicha ochiq manbalaridan olindi.

Birinchi bosqichda mavjud ekoturizm obyektlari, ularning faoliyati, infrastruktura holati va ekologik muhofaza rejimlari o‘rganildi. Ikkinchi bosqichda

xorijiy tajribalar bilan solishtirma tahlil qilindi. Natijalar asosida O‘zbekistonga xos strategiyalar ishlab chiqildi.

Tadqiqotda O‘zbekistonning 5 ta hududida – Buxoro, Farg‘ona, Surxondaryo, Toshkent va Qashqadaryo viloyatlarida ekoturizm imkoniyatlari o‘rganildi. Respondentlar (mahalliy aholi va sayyohlar) bilan so‘rovnomalar o‘tkazilib, ularning ekologik ong va turizmga munosabati tahlil qilindi.

Metodologik asos sifatida barqaror rivojlanish nazariyasi va ekotizim yondashuvi tanlandi. Bu yondashuv ekoturizmni nafaqat iqtisodiy faoliyat, balki ekologik muvozanatning bir qismi sifatida baholash imkonini berdi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ekoturizm sohasida O‘zbekistonda katta salohiyat mavjud, ammo bu salohiyatdan to‘liq foydalanilmayapti. Ko‘plab tabiiy hududlar ekoturizm uchun mos bo‘lsa-da, zarur infratuzilma, axborot ta‘minoti va ekologik nazorat yetarli emas.

So‘rovnomalar asosida aniqlanishicha, sayyohlarning 65 foizi ekologik toza, tabiat bilan uyg‘un sayohatga qiziqadi. Aholining 72 foizi esa mahalliy ekoturistik loyihalarda ishtirok etishga tayyor. Bu esa mahalliy resurslarni safarbar qilish imkoniyatini ochadi.

Milliy bog‘lar (Chotqol, Zomin, Hissar) va qo‘riqxonalarda ekologik tur yo‘laklari, biologik xilma-xillikni namoyish etuvchi markazlar tashkil etilishi sayyohlar sonini oshirish bilan birga, tabiatni asrashga ham xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, barqaror turizm siyosati yo‘qligi ekoturizmning rivojlanishiga to‘sqinlik qilmoqda.

Ekoturizm orqali mahalliy iqtisodiyotga hissa qo‘shish mumkin: bu orqali yangi ish o‘rinlari yaratiladi, ekologik xizmatlar ko‘rsatiladi va turizm daromadlari adolatli taqsimlanadi. Bu esa ijtimoiy-iqtisodiy farovonlikni oshiradi va atrof-muhit muhofazasiga hissa qo‘shadi.

1-jadval: O‘zbekistonda ekoturizm rivojlanishining hududlar bo‘yicha tahlili

Hudud	Ekoturizm obyektlari	Sayyohlar soni (2024 y.)	Atrof-muhitni muhofaza qilish choralari	Rivojlanish darajasi
Surxondaryo viloyati	Boysun, Zarautsoy, Darband darasi	15 000	Biosferani muhofaza qilish zonalari	O‘rta

Hudud	Ekoturizm obyektlari	Sayyohlar soni (2024 y.)	Atrof-muhitni muhofaza qilish choralari	Rivojlanish darajasi
Toshkent viloyati	Chotqol biosfera rezervati, Ugom tizmasi	25 000	Ekologik yo'nalishli marshrutlar, axlat nazorati	Yuqori
Qashqadaryo viloyati	Hisor davlat qo'riqxonasi, Shaxrisabz tog'lari	12 000	Turistik sohalarda chiqindilarni kamaytirish	O'rta
Farg'ona vodiysi	Rishton, Vodil, Chimgan hududlari	9 000	Mahalliy aholining ishtirokini kuchaytirish	Past
Navoiy viloyati	Qizilqum cho'li, Aydar ko'li	7 500	Cho'l landshaftini asrash, cheklangan tashriflar	Boshlang'ich (past)

Ushbu jadval O'zbekiston hududlarida ekoturizm yo'nalishlarining hozirgi holatini ko'rsatadi. Unda besh asosiy mezon bo'yicha taqqoslash amalga oshirilgan: ekoturizm obyektlari, sayyohlar soni, ekologik muhofaza choralari va rivojlanish darajasi.

Surxondaryo viloyatida ekoturizm obyektlari ko'p bo'lsa-da, rivojlanish o'rta darajada, bu esa infrastrukturadagi cheklovlar va axborot yetishmasligi bilan bog'liq. **Toshkent viloyati** yuqori rivojlanish darajasiga ega bo'lib, ekologik marshrutlar va chiqindilar nazorati yaxshi yo'lga qo'yilgan. **Qashqadaryo** va **Farg'ona vodiysida** salohiyat mavjud bo'lsa-da, rivojlanish sust.

Navoiy viloyatida esa ekoturizm faqat endigina shakllanmoqda. Cho'l landshaftlarini saqlash uchun cheklangan tashriflar va maxsus ekologik tartiblar joriy qilingan. Bu hududlar ekologik turizm uchun istiqbolli bo'lib, davlat va investorlar e'tiborini talab qiladi.

Umuman olganda, jadval ekoturizmni rivojlantirishda hududlar bo'yicha farqlanish mavjudligini, sayyohlar soni va ekologik chora-tadbirlar o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik borligini ko'rsatadi. Shu asosda mahalliy turizmni ekologik tamoyillarga asoslangan holda rivojlantirish zaruriyati ta'kidlanadi.

XULOSA

Ekoturizm atrof-muhitga minimal darajada zarar yetkazgan holda sayohat qilish imkonini beruvchi barqaror turizm shaklidir. U O'zbekistonning turli tabiiy hududlarida rivojlanishi mumkin, agar ekologik siyosat, infratuzilma va aholi ishtiroki to'g'ri yo'lga qo'yilsa.

Tadqiqotdan kelib chiqqan holda, hukumat darajasida ekoturizmni rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish, ekologik qonunchilikni takomillashtirish va yoshlar o'rtasida ekologik tarbiyani kuchaytirish tavsiya etiladi. Mahalliy aholi ishtirokini kengaytirish esa ekoturizmni barqaror qiladi.

Ekoturizm O'zbekistonda nafaqat iqtisodiy foyda, balki ekologik barqarorlik, madaniy merosni asrash va ijtimoiy farovonlikni oshirish vositasi sifatida qaralishi lozim. Shu sababli uni ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida rivojlantirish zarur.

Kelgusida ekoturizm bo'yicha chuqur ilmiy tadqiqotlar olib borish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va turizm sohasida ekologik sertifikatlash tizimini yo'lga qo'yish ustuvor vazifalar sirasiga kiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Weaver D. (2006). Sustainable Tourism: Theory and Practice. Elsevier.
2. Honey M. (2008). Ecotourism and Sustainable Development. Island Press.

3. UNWTO (2022). Sustainable Tourism Development Report.
4. O‘zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi hisobotlari (2020–2024).
5. IUCN (2021). Ecotourism and Conservation Guidelines.
6. Qosimov O. (2019). “Ekoturizmning O‘zbekistondagi istiqbollari”, Turizm ilmiy jurnali.

